

Joka

(részletek)

Válni kell

Minden történetet érdemes a legelején kezdeni. Az elején... Még akkor is, ha a cigány bölcsek váltig állítják: egy igazi történetnek mindig ködbe veszik az eleje, és soha nincsen vége. Mindig van, ki folytassa tovább.

Joka története például akkor veszi kezdetét, amikor már harmincnál is több évet leélt. Valójában Janónak hívják, és egyelőre sejtelve sincs arról, hogy rövid idő múlva a József név cigány megfelelőjén fogják emlegetni.

Amikor az életébe csöppenünk, az egész kompánia, amellyel vándorol, hetek óta tartó izgalomban él. Amióta hét faluval arrébb lesátorozásuk közben a helybeliek vasvillákkal, cséphadarókkal és furkósbotokkal kergették el őket, azóta ég bennük a láz. Tudják, hogy megérett az idő. Az első este óta, amikor itt táborot vertek, azt is tudják, hogy mire érett meg. A kompánia vezetője (akit az idegenek vajdaként emlegetnek), az öreg Losó az esti tűz körül elmondta mi lesz. Az egyik fiatal legény – akinek fején és vállán véres kötések jelezték, hogy alaposan helybenhagyták minap – azt kérdezte tőle:

– Mondd meg öreg, mit vétettem én? A légynek sem ártottam eddig életemben. Nem ismertünk egyet sem azok közül, akik rajtunk ütöttek... Csak azért, mert az Úristen barnább bőrt szabott ránk, minket bárki a szájára vehet, gyalázhat, gyilkolhat?

– Mindannyian Isten gyermekei vagyunk! – felelte Losó.

– Aha! Csak mi a mostohagyerekei... – vágott szavába egy férfihang a hátsó sorból – többekből keserű felnevetést fakasztva.

– Egy almafán sem lóg két egyforma alma – folytatta Losó, mit sem zavartatva magát. – Egy apa sem szeretheti egyformán a két fiát. Épp annyira, ugyanolyan lélekkel s szándékkal teheti ezt, mégis mást és mást szívlel bennük. Így aztán a szeretetét is másformán érzeteti velük.

– Minket szegény földönfutókká tesz, másokat meg gazdag pöffeszkedővé – okvetetlenkedett megint valaki.

– Azok is szegények voltak, akik ránk támadtak. Nem annyira, mint mi, de nagyon is szegények... Mít gondoltok, miért zúdultak így ránk? – kérdezte a kompánia feje.

Mint ilyenkor lenni szokott, a legközelebb ülők szemeiket a földre szegezték, nehogy egy tekintetével felszólítsa őket. Voltak, akik azonnal távolabb húzódtak a körtől, amelyre a lángnyelvek fényt vetettek. A kínos csend fekete szövetét végül egy vékony gyerekhang hasította fel.

– Lehet, hogy gonosz cigányok jártak ott előttünk.

Többen azonnal lehurrogták. Részint, mert gyermek létére nem átalott belebeszélni a nagyok dolgába, részint pedig azért, mert gonosztságot feltételez a saját fajtájáról.

Losó azonban védelmébe vette.

– Miért ne lehetnének gonosz cigányok? A mifajtánkban éppúgy lehetnek bűntevők, mint bármely más atyafiságban. Sőt tán még több is, hiszen az éhezés, a fázás, a szeretetlenség nagyon rossz tanácsadó. De még a mi kompániánkban se mondanám azt, hogy mindenki jó ember. Ahogy néhányan – nézett sújtó szemekkel némelyekre – Nyicával és az asszonyotokkal bántok, többször is mondtam már, nem vall jó érzésre.

– Talán épp az asszonyaikat féltették tőlünk – vetette közbe az egyik leginkább nőcsábász hírébe keveredett legény, hogy oldja a felgyülemelő csend keltette feszültséget. Megjegyzése igencsak nagy derültséget keltett.

– Lehet, hogy pont valami tiltott helyükre vertük le a sátorkarót – bátorodott fel egy éltebb családfő.

– Ez butaság. Nem tudhatták előre, hogy hol ütünk majd táborot. Azt, hogy hol vagyunk, csak akkor láthatták meg, amikor utolérték minket – ellenkezett valaki.

Ebből aztán nagy hangoskodás támadt.

– A lehetőből mindig sok van, a van-ból csak kevés – avatkozott közbe Losó. – Egyetlen egy bizonyosság van, s az már egy-másfél éve kísér bennünket... Pontosan tudtam, hogy így van, csak nem mertem szembenézni vele... Egyre vadabb tekintetek fogadtak minket, amerre jártunk, most meg többünket is szinte nyomorékká vertek. Megijednek tőlünk – ez az igazság. Túl sokan vagyunk már. Riadalmat keltünk. Ennyi ember érkezése – mint ahányan vagyunk – már fenyegetésnek hat.

Hagyta, hogy ki-ki végiggondolhassa a hallottakat, majd, mintha mesét mondana, úgy folytatta.

– Gondoljatok a szorgos kis hangyákra! Amikor betéved egy a sátorba közülük, milyen szeretettel

figyeljük az ide-odamentét? Hogy vigyázunk, hogy rá ne tiporjunk? Ha kisebb csoportjuk sürgölődik a sátor előtt, vidáman elnézzük, miként és merre futkorásznak. De amikor öt-hat hangya járja már a sátrat, csak kitéssékeljük valamennyit. Ha garmadával jönnek, szétapossuk őket! Ugye? De hányszor volt már, hogy a sátrat is odébb kellett tennünk őmiatuk, olyan sokan voltak... A sokaság – erősítette meg, amit korábban is mondott – önmagában is feyegetés.

– De van itt más is! – folytatta hosszabb hallgatás után. – A sokaságunk másként is ellenünkre fordult. Nagy szerencsénkre a jó Isten igazi gazdagsággal, számos gyerekekkel áldotta meg kompániánkat. Az ifjak már épp oly ügyesek a munkákban, mint az öregebbek. Szébb és több árunk van, mint bármikor korábban...

– Mégse tudjuk eladni! Csakugyan nem! – csatantak fel több felől.

– De nem ám! – bizonykodtak az asszonyok is.

– Persze, hogy nem – felelt rá a vajda –, hiszen atól még nem kell több teknő, melence, köpülő vagy kosár a népeknek, hogy mi többel házalunk. Egyre messzibb vásárokbá hordjuk. A sok munka sem segít, ha több száj marad éhen. Most tizenkét kisgyerek növekszik közöttünk, s újabb kettő az anyja házában... Még népesebbek lennének.

Újra hosszabb szünetet tartott, míg végre kimondta azokat a megmásíthatatlan szavakat, amelyek a beszélgetés derekától már mindükben érlelődtek.

– Szét kell válnunk!

Azt mondta még, hogy reggel tanácskozásra várja sátránál az öregeket, azután elbúcsúzott, s elvonult a tűztől. A többiek kisebb csoportokra bomlottak, izgatottan latolgatták a lehetőségeket. Beszélgetések folytak mindenütt. Főleg Mamót faggatták, aki mindegyiküknél vénebb volt, s már többször is átélte ilyen kettéválást...

A másnap nagy vitákkal és veszekedésekkel telt el, tetőzött a feszültség mindenkiben. Háromfelé válnak – így döntött a kompánia vezetése. Ha csak feleződnek, egy emberöltő se telhetne el úgy, hogy ugyanilyen gond ne keletkezne. Az új kompániafők szétosztották maguk között a népességet. Vagyon-tárgyakat, szerszámokat cseréltek, emlékeket adtak, a kapcsolattartás módjait a majdani utakat és találkozóhelyeket tisztázták... Rokoni kötelékekre, titkos és nem titkos szerelmekre, ellenlábásokra, korábbi perpatvarokra kellett tekintettel lenniük az új kompániák összeállításban. Kölcsönös kíséreltet tettek a különösen hasznosnak ítélt emberek átcsábításában. Jokát (akit még mindig nem így hívtak) mindkét új csapat megkörnyékezte már. Ő azonban se igent, se nemet nem mondott. Végül a vajda is hívatta:

– Ide figyelj, Janó! Hallom, hogy már kétfelől is megkerestek. Abban maradtunk az öregekkel, hogy te nem mész el velük, mégse csodálom, hogy csábítgatnak. Hihetetlenül nagy érték vagy: katonaként sokáig éltél magyarok, osztrákok meg más népek fiai között, tudod, hogy kell velük szólni és viselked-

ni köztük. Értesz a betűvetéshez is, el tudod olvasni, amit írnak. Nem közöttünk cseperedtél fel, nem is a mi cigányfajtánk vagy, csak a szíved hozott közénk. Szegény Ticánk... Megrendítő, ahogy még most is gyászolod, noha többen is helyébe léptek volna. Neked még az igéző szépségű Treža se kellett, akiért a legények birokra keltek, pedig érted bomlott. Ezért – most már bevallom neked – magam is bolondnak véltelek. Azt viszont az egész kompánia nagyra tartotta, hogy itt maradtál közöttünk a két kisgyerekekkel. Hogy úgy gondoskodsz róluk, akként dédelgeted őket, hogy Tica csakis mosolyoghat rátok az égből. Mestere lettél a szerszámaidnak is... Mondom, nem csodálom, hogy mindkét csapat magával vinne. Az öregekkel úgy döntöttünk, hogy velünk maradsz – persze, csak ha másként nem döntesz –, ám egy időre mégis külön lennél tőlünk.

Janó zavarba jött ennyi jó szót hallván. Illendően várta a folytatást. A „mégis külön”-re felszaladt ugyan a szemöldöke, de a rákövetkező elhúzódo csöndesség végül szólásra készítette.

– Maradnék – mondta bizonytalanul, mert tudta, hogy most jön még csak az igazi közlendő.

– Olyat kérek tőled, amit csakis tőled kérhetek, ám magam sem vagyok bizonyos benne, hogy szabad ilyet kérnem... Mamó nagyon öreg, s már a végét érzi. Kijelentette, ő nem jön velünk tovább. Úgy mondta, egy rövid időt élni is szeretne ott, ahol majd a föld alá kerül. Csakugyan alig bírja már a folytonos zötykölődést. Egyedül azonban nem hagyhatom. Gondoskodni sem tudna tulajdon magáról, megvédeni sem képes magát... Könnyebben kérném, hogy maradj le vele, ha nagyobbak lennének a gyerekeid, ha mindkettő fiú lenne, vagy legalább lenne asszony is melletted. Ráadásul még egy koloncot is akasztanék rád. Nyicát is veled kéne hagynom. Nemcsak bandzsi kicsit, hanem bolondos is, már tizennyolc éves, de nem kell senkinek. Kettőt se szól, csak sírdogál vagy minden ok nélkül hangosan nevetgél. Szépnek se szép, rútúnak se rút – de hiszen ismered. Hamar árván maradt és Kasiék, akik befogadták, csúnyán bántak vele, s nagyon szabadulnának tőle. A korával mifelénk már vénleánynak számít. A legényeink pedig ingerkednek vele: gúnyolják, csúfolják, megalázzák, gyalázzák... Ő meg csak együgyűen nevetgél vagy zokog emiatt. Nem akarja vinni egyik távozó csoport se, a velem jövők sem. Semmire se tartják, pontosabban csak nyűgnek, én pedig képtelen vagyok javítani a sorsán. Pedig tudhatod, igencsak fáj a lelkem miatta... Nyica egy ideig távol lenne tőlünk, amikor visszahoznád, már újra megerősödnénk annyira, hogy mindenki másként fogadná. A velünk maradt ifjabbaknak is benő addigra feje lágya. Amint Mamó jobb létre szenderül és tisztességgel eltemetted, utánunk jönnének. Továbbra is közénk tartozol, visszavárnánk. Akár még az utódom is lehetsz. Vállalod?

– Az utódságot semmiképpen – válaszolta azonnal Janó, majd egy kevéske töprengés után így folytatta:

– Mamót én is nagyon szeretem, tisztetem. Megérdemli, hogy ne kínlódjon, hogy békében hallhasson meg. Az meg nekem is megfordult már a fejemben, hogy le kellene telepednem, hogy iskolába járhasanak majd Tíca gyerekei... Ezt azonban előbb velük is meg kell beszélnem. Nyicát viszont vigyétek magatokkal. Épp elég lesz három éhes szájról meg a magaméról gondoskodnom.

Amint kilépett a sátorból, épp Nyicába botlott. A lány nyilvánvalóan hallgatózott. A földre roskadva sírt, szinte szűkölt, ahogy a kiskutyák. Janó zavardottan megsimogatta a fejét. (Úgy simogatom, mint egy kutya buksiját – szégyellte el magát.)

– Kellj fel! – állította talpra, és a Kasiék sátraig kísérte.

– Minek jöttél vissza?! – ripakodott rá már messziről a nevelőapja. – Megmondtam, hogy nem jöhetsz velünk! Elég volt eddig is eltartani egy ilyen semmire se jó, gügyét! Nem kell ingyen kenyérpusztító! Éppen elég nekem ennyi – bökött maga mögé, majd hessegető mozdulatokat tett a lány felé.

Janó ismét elszégyellte magát, amikor szinte a saját mondatát hallotta vissza. Az indulatot valamilyen megértette, hiszen négy rajkó is sivalkodik a sátorban. Az új csapatok is bizonytalanságba mennek. A kegyetlenségre azonban nem talált mentséget...

A lány, mint egy kivert kutya, fejét leszegve, két lépéssel mindvégig mögötte kullogott. Már nem sírt, csak hüppögött. Lekuporodott a sátorával szemben, s el nem mozdult onnan. Így követte a visszaúton is a vajdáig. A sátorlaphoz tapasztotta fülét, így jól hallotta Janót, noha a férfi halkán szólt:

– Nyica valóban nagy teher lesz, de hátha mégis csak képes vigyázni a gyerekekre és Mamóra, míg odavagyok. Ha sikerülne megtelepednünk, nem megyek utánatok, de Mamó halálhírét megviszem és Nyicát is visszajuttatom hozzátok. Ha pedig nem sikerül tartós otthonra lenni, rövidesen mindannyian utánatok megyünk.

Így esett, hogy harmadnap egy nagyon öreg cigányasszony (botra görnyedezve), egy hétéves forma kislány, aki egy öt év körüli kisfiú kezét fogta, és egy harmincas éveinek derekát taposó, gondjaiba mélyedt férfi egyszer csak elfordult a szekérsortól, hogy beballagjon a közeli erdőbe. Egy fölöttébb vidám, fel-felkacagó fiatal nő szökdécselt utánuk.

Valójában így, és itt kezdődik Joka története...

Az erőszakos szekeres

Joka (akit még mindig nem így hívtak) igen szép és kényelmes kunyhót eszkábált össze az erdőben. Amennyire tudtak, be is rendezkedtek. Mindannyian együtt aludtak. Mami és Nyica egy sűrűn összefonott faágakkal elkerített kuckóban, a gyerekek és apjuk pedig az elkerítés innenső oldalán. Nagyon ügyes megoldás volt ez, nappalra összehengergették, s átkötötték az ágakat, így kitágult a tér. Napközben különben sem sokat voltak odabenn, csak, ha egy-egy záporosó bekergette őket.

Joka többnyire már hajnalban felkerekedett és messzire bejárta az erdőt. Tudta már, hogy merre, milyen fák tanyáznak, s miféle más erdei növények bokrosodnak. Most azonban épp csak alig volt el, hamar visszatért, mert árulni készült.

– Előbb nekem kell úgy kiismernem ezt az erdőt, mint a tenyeremet – válaszolta Mirkónak, aki azal nyaggatta, hogy vigye magával. – Jobb felé a kis rét, balra a nagy tisztás, Flarének is megmondtam: magatokban csakis addig kódoroghattok. Mindent megmutatok nektek idővel, megígérem, de addig ne kóricáljatok messzebbre.

– És, ha Nyica elkísér?

– Nyicával meg különösen ne menjetek sehová! Gyerekebb még tinálatok is! Emlékezz csak! Amikor az égi kovács úgy verte az üllőt, te Mamóhoz rohantál ijedtedben. Ő meg Flaré ölebe dugta a fejét. Nagy culaként egy ijedt kisgyerektől várt vigasztalást. Emlékszel, mielőtt lemaradtunk, megbeszéltük: ő csak úgy néz ki, mintha felnőtt lenne, de valójában ugyanolyan gyerek, mint ti. Megígértétek, hogy vigyázni fogtok rá.

– Különleges az a lány! – kapcsolódott a beszélgetésbe Mamó, aki egy fatuskóra tett kispárnán ücsörgött, békésen nézve a napfeljöttét. – Így ücsörgünk a minap egymás mellett, én a rönkön, ő a földön, derekamhoz dőlve. Nagyon elfáradt, mert kertecskét csinált. Ott a ház mögötti fasortól takarva, hogy ne vegyétek észre. Engem sem engedett oda. Na, szóval ülünk ott, s hallgatja a mesém. (Csakúgy kíváncsi rá, mint Flaré, vagy Mirkó.) És akkor egyszer csak a vállára szállt egy kis veréb. Nyica odanyúlt, és tenyerébe vette. Az meg nem ijedt meg, nem verdesett, hagyta, hogy simogassa. Aztán két cinkeforma madár is jött, azok is ráültek. Ő meg felugrott és táncolásba kezdett, a madárcák mind körülöpködtek. Ha nem látom, el sem hittem volna.

– Tegnap itt, a nagy tölgyfánál egy mókus futott az ölebe – kapaszkodott Mamó szavába Flaré. – Kérdeztem is, hogy miként csinálta. De csak nemet intett, felhúzza a vállát, s kacarászott, ahogyan szokott.

– Én csak azt tudom – folytatta Mímó –, hogy csak a jó Isten tudja mennyi sok évet leéltem már, de ilyet még sose láttam. Az állatok nem adják ingyen a szeretetüket. Az hogy nem félik, azt jelenti, hogy ritka tiszta lélek és valami csoda lakik benne.

– Egyébként most hol van?! – döbönt rá ijedten Janó, hogy azt, akiről beszélnek, sehol sem látja.

– Most is a kertecskéjében babrál.

– Megyek, megnézem – mondta Janó, s már tett is néhány lépést, amikor Mamó szokatlanul erőteljes hangon visszaparancsolta őt is, meg az azon mód nyomába szegődött gyermekeit is.

– Megálljatok! Az az ő titka. Olyan boldog, amikor megjön. Mindenki jól teszi, ha megőrzi a titkát. Ez, ha sokan vannak nagyon közel, nem is olyan egyszerű. A cigánykaravánban nagyon szűkösen voltunk, de titka ott is mindenkinek volt. Amire rámondta, hogy titok, azt senki sem firtatta tovább. Egyszer engem is nagyon elkalapált az apukám, amikor leskelődésen

ért... A titkokat nem lehet kifagatni, szándékosan kifecsegtetni, és nem szabad kilesni. Ki kell érdekelni, hogy megosszák velünk, s akkor, ha az ideje eljön, fel is fedik előttünk. Vannak jó és rossz titkok is. Két mesém is van arról, hova vezethet a titkokban vajakálás... Ha akarjátok, elmesélem mindkettőt.

Nem kellett kétszer mondani, Mirkó és Flaré már is Mamó lába mellé huppant.

– Te pedig eredj nyugodtan – fordult Janó felé –, hátha most másként fogadnak. Járj szerencsével!

Janó megvárta a mese első mondatát („Minden mesét a legelején kell kezdeni...”). Ez mindig a bizonyosság erejével hatott rá, hiszen Mamó nagyapja nagyapjának az öregapja is így kezdte valaha a mesét.

– Tíciám is így hallhatta kisgyerekként – gondolta – és az unokáinak ükunokái is így beszélnek majd el... Nekünk nincsenek könyveink, de talán ez is ér annyit... Lehet, hogy még többet is, mert a mese, az ének, a tánc nem ázik szét a vízben és nem fogja a tűz sem – vidámodott fel miközben magára kapta általvetőit, tarisznyáit. A fakanalakon, meritőkön, fatányérokon és kisebb teknőkön túl, néhány veszszőkosárákat is vitt magával. Ezeket Flaré fonogatta. Igen ügyes kislány – büszkélkedett magában –, és ez még inkább felderítette.

Szüksége is volt erre, mert bizony, nem szívesen indult újra útra. Az erdő mind a négy szegletéből útra kelt már, két-két falut minden irányban bejárt, de alig tudott valamit is eladni, elcserélni. A piacos helyekről elkergették. Csak a falubelieknek ingyenes az árusítóhely, mondták, pénze pedig nem volt, hogy beengedést fizessen. A házaknál meg sok helyütt kutyát uszítottak rá. A gyerekek ijedten másfelé fordultak vagy elfutottak, amikor meglátták, pedig néhány ajándék fagolyót is csiszolt. Nem tudta nekik odaadni.

Amíg átvágott az erdőn ügyelni kellett minden lépésére. Figyelni kellett hova lép, hol vannak az ágak. Hogy föl ne boruljon, be ne akadjon, össze ne törjön portékája, őt magát meg ne karcolják fel túlzottan az ágak. Amikor kiért végre az országútra, újra a gondolataiba mélyedhetett. Sötét gondolatok voltak ezek.

– Ha nem tudunk valahogy beférközni az egyik faluszélre, hogy lakosnak számítsanak minket, nem sok reményünk marad. Tovább kell mennünk, más hol próbálkozni. Kora őszig el kell dőlnie. A telet nem vészeltethjük át az erdőben... Bár nem messze az országúttól láttam egy kisebb barlangot, az valahogy lakhatóvá tehető. Apám mesélte, hogy volt idő, amikor évekig egy ilyesfélében teleltek-nyaraltak. Barlangi cigányok voltak...

Legelőbb abban a faluban kellene próbálkoznom – terelte tovább a gondolatait –, ami úgy volt kiírva az útigazítóra, hogy Bötönye. Ott az alvégtől innét, látott egy lakatlan, rettenetesen leromlott, összeroskadt házikót. A legközelebbi ütött-kopott, de lakott viskók és e között több szántónyi telek kimaradt. Falun kívüli volt. Azt mondanám, valami cigányé lehetett, vagy valaki másé, akit nem tűrtek meg maguk között. Mert valahogy úgy van elrontva a világ

– morfondírozott Janó – hogy mindig kell olyasvalakit találniuk az embereknek, még a legnyomorultabbnak is, akire ujjal mutogatnak. „Lám csak, ez még minálunk is nyomorultabb! Csak nehogy mi is az ő sorsára jussunk!” Így azután nem is értenek szót egymással – keseredett el.

Kis idő múlva ismét összeterelte szertekószált gondolatait.

– Nem mertem közelebb menni ahhoz a házhoz, hogy megtudjam, miből épült, menthető-e bármi része. Legközelebb körbejárom – szánta el magát –, ha tolvajnak néznének, akkor is. – Látni kéne, van-e kútja, mert ha víz nincs, gazdálkodni és élni is nehéz. Kutat ázni? Ahhoz nem értek. Sok pénz kell ahhoz, hogy abban jártas embert fogadhasson bárki. Látni kéne azt is, hogy van-e kerítés valahol körötte, ha nincs, kérdezni kell: mettől meddig tarthat a hozzá tartozó föld. Legelsősorban azonban azt kellene megtudni, hová lettek azok, akik lakták. Gazdátlan-e valójában, vagy nagyon is van gazdája, csak nem törődik vele? Mindenképpen kérdezősködnöm kellene... De hogyan érdeklődjék valaki, akit ha meglátnak ajtót-ablakot csapnak rá, kutyákkal kergettetik, mielőtt kettőt szólna? Miként lehetne olyan helyzetet teremteni, hogy legalább néhány percig szólhassak velük? – töprengett nagy erővel.

Gondolkodott volna tovább is, de közelgő lópatkók zaját hozta a szél. Hátranézett. Egy zsákokkal megrakott szekér közeledett. Amikor melléje ért, meg sem próbálkozott felkérérdzkedni rá, mert eddig akárhányszor megkísérelte, durván visszautasították. Illendően megbillentette a kalapját, és szótlán lépegetett tovább. Nagyon meglepődött, hogy a bakról egy borízú hang kúszik füléhez.

– Hova, hova, cigány?

– Csak megyek így toronyiránt, a második faluba.

– Ha segítesz lepakolni, elviszlek a negyedikbe is.

– Aztán gyalogszerrel, miként jutnék vissza? Megyek inkább gyalog.

– Ne makacsodj, cigány! Visszahozlak Buborcra, mert az az inneni második faluhely, csak segíts lerakodni, mert ez a legényem – mutatott maga mellé – úgy beivott, mint a szivacs. Janó felkapaszkodott, s azon mód érezte, hogy maga a kocsis sem hagyta ki az ivászatot, igencsak a pohár fenekére nézett. Szörnyű pálinkabúzt lehel. Le-lekókadta a feje, percekre belealudt az utazásba. Mire azonban elérték a negyedik falut, már némileg kiszállt a bor- és pálinkagőz belőle. Egy italmérés mellett álltak meg.

– Na, oda kell bevinned a pajtába – mutatott egy irányt.

– Arról volt szó, hogy segíts lepakolni, nem arról, hogy egyedül kell mindent leraknom – méltatlankodott Janó.

– Nézzétek! Engem akar rászedni a cigány!? – kiáltott a kocsis a kocsmá előtt tántorgó cimborái felé, azzal Janó felé csapott a lósuhintójával.

– Bennem emberedre akadsz! – mondta fenyegetőleg. – Itt van, akinek segítesz lerámolni – rúgta le a bakról a legényt, aki tovább hortyogott a sárban.

Mit volt, mit tenni? Janó belátta, sehogy nem jut időben haza, ha ellenkezik, vagy faképnél hagyja ezt a gazfickót.

– Ezért fizetség járna, nem így állapotunk meg! – dohogott tovább, amíg az első zsákot a vállára kapta.

– Nesze fizetés! Nesze! Nesze! – csapott rá többször is harsányan felnevetve a kocsis, majd átvette a pénzt a gazdától, s mint aki jól végezte dolgát, egyenest a kocsmába vonult. Több tántorgó rögtön vele ment.

Mire Janó nagy nehezen mindent behordott, hosszú órák teltek el. Amikor befejezte a dolgát maga is a kocsmába ment, ám addigra a kocsis már az asztal alá itta magát, nem volt öntudatán. Janó nagy nehezen rábírt két italozót, akik egyáltalán hajlandók voltak szóba állni vele, hogy vonszolják ki, s dobják a szekérre őt és legényét is. Előbb azonban a csaplárossal együtt megszámlálták a pénzt, ami a kocsis erszényében maradt, s azt is, amit kiforgatott zsebeiből beletettek. Az őt imént még szóra sem méltató ivócimborák csodálkoztak azon, hogy milyen választékosan beszél, hüledeztek, hogy számolni és írni is tud. A kocsmárossal alá is íratta a hevenyészett igazolást, arról, hogy a kocsis mennyit költött nála, s mennyi pénze maradt. Ezt magához vette, majd felült a bakra, s kézbe vette a gyeplőt. Csak remélni merte, hogy a lovacskák maguktól is hazatalálnak.

Így is lett. Igaz, közben két kocsmát is útba ejtettek. A lovak megszokták már, hogy arra is kanyarodniuk kell, ott is meg kell mindig állniuk. Amikor aztán végre bekocogtak az otthoni udvarba, a háziasszony riasztotta a cselédeket. Azok vasvillával a kezükben, de tisztes távolságból fogadták. A nő talán azt hitte, hogy a cigány agyonverte a férjét, és most a tetemet hozza házhoz. Amikor kiderült, hogy magatehetetlen részeg, nagyon elkeseredett, hisz ez a csúfság rendszeresen megesett meg vele. Janó részletesen elbeszélte, mi és hogyan történt, miként csapta be az asszony férje, majd átadta az erszényét is.

– Sajnos, csak ennyi pénze maradt – mondta, majd miután az asszony arcán átsuhanni látta a gyanút, megmutatta a papírt is. – A kocsmárossal összeszámláltam, mennyi pénze maradt, kérem, ön is számolja meg, nehogy gyanúba keveredjek.

A mondott összeg hiánytalanul megvolt.

– Kérem, írja ön is alá.

– Én nem tudok írni – vallotta be zavartan az asszony. – Miért, maga talán tud? – kérdezett vissza támadólag.

– Ebben az egyben szerencsés vagyok. A sors úgy hozta, hogy valamelyest megtanulhattam – mondta olyan szerényen Janó, hogy szinte bocsánatkérésnek tűnt. – Az is elég, ha egy keresztet ír a papírra...

– Természetesen fizetek a munkájáért az uram helyett, de láthatja, sokat nem adhatok... Pénzben legalábbis – csillant fel a szeme. Adok mellé szalonát, sódort, füstölt kolbászt, oldalast, meg egy kis lisztet is.

– Akkor viszont ki kell ürítenem az általtetőmet – mondta Janó, mert sajnos csak két vállal áldott

meg a Teremtő. Nagyon köszönöm. Lesz nagy öröm otthon.

Janó kirakta a nagyobb méretű portékát. Az asszony mindet megdicsérte, megígérte, hogy mindet megőrzi, míg legközelebb erre jár.

– Használja egészséggel őket! – felelte Janó. Jól esett neki az asszony őszinte kedvessége, és esze ágába sem volt újra betenni a lábát. – Csak küldessen valahogy haza, mert már nagyon aggódhatnak értem...

Az asszony a neki adott melencék, kosárcák és miegymás okán, mindenből nagyobb darabot szabott, mint eredetileg gondolta, és intézkedett, hogy az egyik szolga elfuvarozza Janót az erdőig. Így is teljesen besötétedett, amire odaért, ezért aztán az erdőben is nehezebben haladt. Szerencsére dagadóban volt a hold, ám a szeme mégis kevésnek bizonyult. A lábainak is „látniuk” kellett, folyamatosan tapogatniuk az utat. A holdfényben viszont már messziről látta, hogy minden háza népe a kunyhó előtt áll. Készségbe esve várják.

Amikor észrevették – persze Mamót kivéve – felszabadult örömmel nyargaltak feléje. Először Nyica ért oda hozzá, s olyan örömmel ugrott a nyakába, és oly szorosán ölelte, hogy alig bírta lefejtetni magáról. Néhány könnycseppet is érzett a nyakába hullni.

Bíró előtt

Másfél hét is eltelt tán azóta, hogy Joka (aki még mindig Janó névre hallgatott) oly nagy örömet szerzett, amikor élelmiszerrel megpakoltan hazatért. Most már Mirkó és Flaré is messzebb csatangolhat az erdőben. Édesapjuk megtanította nekik, miként tudnak biztonságban eligazodni.

– Mindig, mindent jó figyeljete meg! – mondta nekik. – A cigányoknak, ha üldözték őket, csak az erdők adtak igazi menedéket. Sokáig éltek – sokan élnek ma is – erdőkben, erdők mélyén. Pont úgy, ahogy mi, csak többen együtt. Úgy kellett, úgy kell ismerniük a környéküket, mint a tenyerüket. Muszáj volt el- és visszatalálniuk mindenhova... És nem hagyhattak maguk mögött kenyérgalacsint, mint a mesebeli gyerekek – mosolyodott el.

– Mamó már mesélte... Felették a madarak – erősítette meg Flaré.

– Nagyon buták voltak azok – szólalt meg Mirkó is.

– Hát, te mit tettél volna, nagyokos?! Te hogy jutottál volna vissza? – pirított rá Janó.

Mirkó csak ötölt-hatolt.

– Soha ne tedd ezt többet! – feddte meg az apja. – Senkire nem mondhatod, hogy buta, ha nem vagy okosabb nála. Ha pedig valóban okos vagy, akkor már úgyse mondod. A bölcsesség Isten ajándéka... Az én apukám – a ti nagyapátok – mindig azt mondta: akkor vagy okos, ha úgy teszel, mintha nem lennél az. Az megnyugtat minden ostobát. Megvédhet bizonyos helyzetekben...

– Engem nem is kérdezel, Apa? – méltatlankodott Flaré szégyenkezve. – Én is azt gondoltam, hogy buták voltak.

– De nem mondtad ki, és az igen nagy különbség... Nos, halljam, te mit tettél volna?

– Hát megeszem a kenyeret, nem hajigálom el a darabjait. Mamó azt mondja: a kenyér Istentől való.

– Okosan mondja! De akkor hogy jutnál haza?

– Hát úgy, hogy olyannal mennék, aki tudja az utat... vagy, aki megtanít rá – kapaszkodott hízelegve az apjába.

– Abban nem bízhattok, hogy megjegyezték a csapást, amin haladtok, mert fut belőlük mindenféle. Ráadásul, ha az állatok átvágnak rajta, bármikor újak keletkeznek. A lábnyomok is befújhatja a szél, elverheti a zápor, a letaposott fű is talpra áll. Az sem elég, ha csak arra emlékeztek, hogy láttam ott vagy itt egy nagy tölgyfát, vagy több fenyőt egymás mellett. Sok fa, sok hely lehet ilyen. Valami nagyon jellemzőt vegyetek észre! Például itt azt – mutatott két fára –, hogy az egyik törzse a másik felé dől és egy nagy ága már hozzágörcbült. Látjátok? Most gyertek, menjünk tovább! Addig, amíg látjuk azt a két fát... Sokszor forduljunk vissza! Nézzétek meg, onnan is látjátok-e azt a jellegzetességet, ha nem, vissza kell mennetek odáig, míg látható, s ott egy új jellegzetességet kell megjegyezni helyette. Ahonnan már azt se látni visszajáról, ott kell megint újabb útjelzőt választani.

– Ott egy kidőlt fa! Az jó lesz, apa?

– Jónak tűnik, de nézzünk vissza többször is rá, s akkor meglátjuk... Jó lesz. És nem is kell több. Innen már látni a málnást.

Később elvitte őket a vackorfákig. Megmutatta, hol terem a szeder, majd a távolabbi görbe tisztás sarkában a folyton termő szamócákat, a kökénybokrokat, az eperfákat is.

– Ezt a helyet majd az alakjáról Görbe-tisztásnak fogjuk hívni. A fenyőkön túl most még nem mehetek, de jegyezzétek meg – ott vadalmazó hecsedlibokrok vannak. Erre meg itt a kökényes..., ott meg gyalogáfonya. Ha megérnek, nagyon finomak ám!

Újabb negyedóra múlva mogyoróbokrokhoz értek.

– Ezeknek van csak igazán jó vesszeje! – jelentette ki. – Gyerekeim, valóságos kincsesbánya ez az erdő! Munkára, tűzre, gyomorra gazdag. Van ebben minden!

Újabb tisztásra értek.

– Mirkó, Flaré! Adjatok ennek ti valami nevet, hogy mind tudjuk, ha erről lesz szó!

– Legyen, mondjuk... – kezdte volna Mirkó, de az apja a szavába vágott.

– Járjátok be, nézzétek végig! Hogy tényleg úgy nevezzük, ami jellemző rá!

Vidám nyargalászás vette kezdetét. Hol itt, hol ott pillangókat készítették szárnyalásra. Néha nyakig eltűntek a sásban. Egyik is, másik is nagyokat hupant, majd kacarászva talpra szökött.

– Fogózzunk! – kiáltotta Mirkó, és a kergetőzés tetőfokára hágott.

Janó leült egy tisztás széli fa árnyékába, s onnan nézte mosolyogva őket. Néhány pillanatra olyan béke ereszkedett a szívére, amilyenre nagyon rég volt példa. Flaré később vadvirágokat szedett, koszorút font. Mirkó pedig apja köré csüccsent.

– Nevezzük el Lepke-tisztásnak. Annyi itt a pillangó.

– De hiszen másutt is van lepke ezerszám – felelte Janó. – Mondtam: olyan név kellene neki, ami igazán jellemzi és más erdőrésszel összetéveszthetetlenül teszi.

– Mi lenne, ha úgy hívnánk –, hogy „A mi tisztásunk”? – vetette fel Mirkó rövid gondolkodás után.

– Ne nevezzük úgy, hiszen nem a miénk. Van gazdája minden földszületnek, ez az erdő is valami uraságé. Ő legalábbis azt hiszi, hogy az övé, pedig nemcsak neki teremtették. Biztos jár erre más ember is – ijedt meg hirtelen Janó, hogy eddig erről a lehetőségéről egyetlen szót se szólt. – Járhatnak erre az uraság erdőkerülői, vadászai és favágói is... Ha más embert láttok közeledni, éppen ezért ne mutatkozzatok előttük – figyelmeztette gyermekeit –, maradjatok rejtve. Úgy hagyjátok ott őket, hogy észre se vegyenek, és úgy jöjjetek haza, hogy senki ne kövessen! A bajt, a veszedelmet hordjátok haza, hogyha nem figyeltek. Megértettétek?

Mindketten sietve bólogattak, mielőtt Flaré megszólalt:

– Semmit sem találtam, ami másutt nem volt – mondta sajnálkozva. Hiányzóról nem nevezhetnének el, Apa?

– Mire gondolsz?

– Nem lehetne anyáról elnevezni? Olyan szép itt minden!

Janó percekig hallgatott, magához ölelte mindkét gyermekét, a szeme pedig befelhősödött. Hangja is megbicsaklott, amikor végre megtörte a csendet.

– Szép gondolat... Nagyon szép gondolat. Legyen hát Tíca-tisztás! Így szóljunk majd mindig róla! Hanem most megnézzük, mit tanultatok – tört ki belőle egy nagy sóhaj után. – Ketten kétfelé mentek! Mirkó málnát hoz a kalapjában, Flaré szedret a kendőjében! – adta ki az utasítást. – Én itt várlak benneteket a Tíca-tisztáson. Ha jól levizsgáztok, ha mindketten visszataláltok, holnaptól egyedül is eljöhettek. Ám egyelőre még csakis idáig. Aki előbb ér vissza, még egy puszit is kap tőlem.

Gyorsan szedte mindkettő a lábát. Szemmel követve csak egy-egy felszálló bogárka raj jelezte a nyomukat. Az apjuk mosolyogva nézte igyekezetüket. Be kellett lássa, maga sem tudta, ilyen nagy érték számukra egy többletpuszi. Persze az atyai aggodalom sem nyom kevesebbet a mérlegserpenyőn.

Janó utánuk settenkedett, észrevétlen követte őket. Olyan helyet határozott meg célként, ami egy közeli dombról jól szemmel tartható. Megnyugvással tapasztalta, hogy mindketten igen gyakran hátra-hátranéznek, sőt Flaré még vissza is fordult, hogy új támpontot találjon. Mirkó végzett hamarabb, de neki

meg a málnához kellett visszamenni, mert úgy kiette, alig akadt málna a kalapjában. Flaré lassabbnak bizonyult, de hisz ez érthető is. A szederinda igencsak szúrós, nehezebben enged kezét emelni a termésére. Végül, amikor már mindkét gyerek a helyes úton sietett visszafelé, alig győzte szusszal, hogy megelőzze őket. Erősen lihegett még a tisztás széli árnyékadó fa tövében, amikor csaknem egyszerre megérkeztek. Kínálták a gyümölcssel, de ő elhárította.

– Egyétek meg bátran! Megérdemlitek. Ügyesek voltatok, jól vizsgáztatok. Ide is, oda is jár a puszi.

Amikor már hazafelé gyalogoltak, akkor is a gyerekekre hagyta, mondják meg az irányt. Hol az egyiknek, hol másiknak kellett a következő emlékeztetőig kalauzolni a többieket.

– Biztos, ami biztos – módosította némileg apjuk a korábban mondottakat –, jobb, ha egyelőre ketten jártok együtt. Két kobakban kétszeresen őrződik az emlék. Hanem – tette hozzá – van más segítségetek is, amikről eddig nem is szóltam. Azt akartam ugyanis, hogy jól begyakorljátok a jelválasztást. A legfőbb segítségetek a csermely lehet. Szándékosan úgy építettem fel a viskónk, hogy közel legyen hozzá. Így bárhol is vesztenétek utat – lehet ugyan, hogy csak nagy kerülővel –, de hazavezet benneteket. Csak azt kell megjegyeznetek, hogy ha tőlünk mentek, akkor a jobb kezetek felől, ha felénk jöttök, akkor bal felől kell folyjon. Ha nagy a csend, csörge-dezése messziről is hallik, de mivel az állatok is abból isznak, a lánnyomaik is arra sokasodnak. Másik útjelzőtök pedig a nap lehet. A konyhónk felé megy el éjszakázni (a feljöttétől egyre arra megy). Ha tehát orrunk-lábunk a Nap mentére áll, mindig balke-zünkre, ha pedig az arcunkat a jöttére fordítjuk, akkor jobbra kell keressük a csermelyt... No és persze azt sem árt tudnotok, hogy felőlünk folyik, tehát, ha a konyhónkhoz igyekeztek, mindig a folyás irányával szemben kell gyalogolnotok.

Kora délutánra értek csak haza, de most nem agódtak értük, Mamó tudta, milyen tájban jönnek meg. Ahogyan azt is, hogy farkaséhesek lesznek.

– Én már ettem – adta magyarázatát, miért nem ül közéjük –, nem győzte a gyomrom a várás.

Nyica mosolyogva tüsténkedett. Térült-fordult, várt egy kicsiny időt, míg mindannyian helyet foglaltak. Aztán lehervadt arcáról a mosoly, s mintha még valamit hozni készülné visszament a konyhá felé. Friss lepénykenyér, punyé került asztalra, még meleg volt, amikor szakítottak belőle, s mártották a híg pörkölt szaftjába.

– Bizony fogytán van már a hús is, a liszt is – szabadkozott Mamó.

Különleges íze volt a pörköltnek, de csak akkor jöttek rá, mitől, amikor másodszorra mertek a fazékból, s kiderült, hogy sűrűje is van. Paprika- és paradicsomdarabok sokasága került elő.

– De hisz ez lecsó! – kurjantott fel Mirkó!

– De jót főztél, Mamó! – sóhajtott fel Flaré, az apja meg bólogatva helyeselt, mivel tele volt a szája.

Amikor lenyelte, megkérdezte:

– És honnan került ennyi zöldpaprika, honnan lett bele paradicsom?

– Cseréltem – felelt rejtélyes mosollyal az öregasszony.

– Mit adtál érte? – ijedt meg Flaré, aki attól tartott, hogy valamelyik csutkababája lett az áldozat.

– Ne rémüldözz! Olyat adtam érte, ami nekem nem került semmibe, az illetőnek viszont igazi kincset ért.

– Dióbelet? – találgatta Mirkó, mivel látta, hogy Mamó a jöttük előtt épp diótöréssel foglalatoskodott.

– Nem, nem! Olyat, amiből nektek is sok van. Nektek sem kerülne semmibe – nézett rosszállóan Janóra – de nagyon őrzitek, nem adtok belőle.

Újabb találgatások kezdődtek, de Mamó mindre nemet intett. Végül feladták a kísérletezést, s kérlelni kezdték:

– Mi volt az, mondd meg! Mit adtál érte?

– Mindössze néhány jó szót... Abból a lányból árad a szeretet, ti meg észre sem veszitek! A kertcskéjében termett a paradicsom meg a paprika is. Onnan hozta büszkén. Az első szedés! A jó szó olyan, mint egy falat kenyér, ti meg éheztetitek. Ha közelít hozzátok, rövidest eloldalogtok mellőle – vágott szemével a gyerekek felé.

– Na és, ha bolondos! – felelt nagy mérgesen egy el sem hangzott kérdésre. – Ki nem az? Mindenki az! – folytatta a dohogást. – Most is leültetek, én mondtam, hogy ettem már. Melyiktek kérdezte meg, ő is evett-e? Egyiktek se! Miért természetes nektek, hogy mindig velem eszik? Miért nem hívjátok soha magatokkal? Láttátok, hogyan szorgoskodik, szinte dalra kell kezében az ágseprő. Azt sem veszitek észre.

– Te – aki különben a legjobb ember vagy, akit csak ismertem – fordult Janóhoz – azért mert a gyerekek nézed, a fiad-lányod meg azért, mert hol felnőttnek tekintik, hol rád hallgatva elhiszik, hogy nagyobb gyerek náluknál.

Mondta volna még tovább, de a ház mögül előszaladt Nyica, Mamó mögé került, hátulról átölelte, és egyazon mozdulattal tiltakozva befogta az öregasszony száját.

Némán mártogattak tovább, de valahogy elment az étvágyuk. Nyica egy idő után elkullogott arra, ahonnan az imént érkezett.

– Igazad van, Mamó! Köszönöm a leckét, meg az ebédet is – szólalt meg végül Janó.

– Nekem ugyan ne köszönd! Nem szeret az igazán, aki hibáidat fel nem rója. Örülök, hogy van rá füled, mert hogy szíved van rá, azt én nem kétellem... – A lecsót, a punyét meg különösen ne köszönd nekem. Azokhoz végképp semmi közöm. Mindkettőt Nyica készítette.

– Nyica?! – horgadtak föl mind a hárman.

– Bizony, hogy ő! Már négy napja ő főz rátok. Elég elmondanom, hogyan kell, s közelébe sem enged a bográcsnak, fazéknak...

Még nagyobb csend telepedett rájuk.

– Gyere, Mirkó, keressük meg! Adjuk oda neki a virágokat, amit szedtem!

Elindultak a fenyősor felé, amelyek a kertecskét takarták, s melyek mögött Nyicát sejtették. Váratlanul azonban – honnan, honnan nem – két mérges kutya pattant elébük, s hazáig kergette őket. Janó hiába akarta elűzni őket, mert bár hamar felkapta a füttykösét, ő már egyiket se látta. Rohant amerre vélte, hogy szaladtak, nagyokat kiáltva. Amikor belátta, hogy semmire se megy, egyszer-kétszer még rikoltott egy nagyot. Titkon azt remélte, hogy erre talán csak előjön a fenyők mögül Nyica, hisz az módot adna számára, hogy éreztesse vele, nagyra becsüli a munkáját. A lány azonban, mintha ott sem lett volna, a legkisebb jelét sem adta annak, hogy kíváncsi lenne Janóra.

A gyerekek, miután megnyugodtak, Mamó köré települtek. Lelkesen és egymás szavába vágva mesélték neki erdei kalandjaikat. Ő meg újabb és újabb kérdésekkel igyekezett felvértezni őket. Megkérdezte például tőlük, hogy melyik útjelzőjüket nem találták volna meg, ha vastag hó esik, amíg messze járnak. Melyik útjelzőjüket alakította volna át a felismerhetetlenségig egy szörnyű vihar? Vajon mindegyik iránymutatójukra emlékezzenek-e, ha évek múlva jönnének csak vissza? Mi lenne jobb jel helyettük? Amikor látta, hogy a lehetséges válaszokat okosan megfontolják, jó következtetéseket vonnak le, egyre tartósabb jeleket választanak – nagyon megdicsérte őket. Aztán megint mesélni kezdte, a kenyérgalacsint maguk mögött hagyó testvérek felülését. Amikor a végére ért, Mirkóék elégedetten és bennfentesen egymásra mosolyogtak, pusztít nyomtak az arcára, s szaladtak lefeküdni.

Nyica csak sötétedéskor került elő. Rájuk se nézett, csak bement a kuckójába, végig dőlt a szalmazsákján, és befordult a falnak.

Aznap éjjel – Mamót kivéve – mindannyian sokat forgolódtak.

Bíró előtt

– Üld meg az utat! A mi öregeink ezt a tanácsot adták, ha nagyon nehéz helyzetbe keveredett valaki. Üld meg az utat! – emlékezett Mamó, amikor Janó már sokadszor panaszkolta, hogy mennyire nem vásárolják a portékáit.

– Látod, már szinte alig faragok, vájok. Nincs sok értelme. Tele vagyok mindennel, eladni meg nem tudom egyiket se. Tojásra, csirkére, szalonnára cserélni talán lehetne velük, de nem állnak szóba velem. Az alvégeken pedig olyan szegények élnek...

Nem fejezte be a mondatot. A tarisznyájába nyúlt és egy furcsa tárgyat vett elő.

– Nézd meg! Ez egy famozsárka. Nincs is egy tenyéryni. Régen vették egy cigánytól – azt mondták – a keddhelyi vásárban. Nagyon durván munkált, nem túl kemény fából. Ez lehetett a legkisebb, legolcsóbb. A faverő elkoptatta, kilukadt, de még akkor se dobták ki. Néhány évvel ezelőtt járt erre egy edényfoltozó. Nézd meg! – fordította rajta. – Látod ezt? Pöttöm kis szögekkel kívülről egy kis bádoglepot

szögeltettek vele kívülről a lukra. Talán kapott érte egy tojást. Még most is használnák, ha nem adok érte egy újat, nagyobbat. Egy kis zacskó sónál, meg egy tojásnál én sem kaptam többet. El sem fogadtam volna. Hát ilyen szegények...

– Tudod, én már kislányként is sokat gondolkodtam ezen, mert nem értettem ezt a mondást – tért vissza hossza hallgatás után Mamó az iménti gondolatához. – Ha nincsen lovad, nincsen nyerged, ülj le tán az útra? Hogy lehet egy utat meglovagolni? Mi értelme ennek? Akit csak kérdeztem, kinevetett... De az az egy biztos, hogy annak, akinek mondták, rövidesen rendbe jött a dolga. Különös jelentése van. Talán te megfejtet. Rajtam kifogott.

Janó töprengett egy kicsit, de gondolata hamarosan más irányba kanyarodott.

– Mi mást csinálhatnék? Nekem a fafaragás, a tekőnkészítés a nyergem. Máshoz nem értek.

– A gyerekekkel szedtem mindenféle gyógyírnak valót, csinállok majd kenőcsöket, ha gondold. Azokat is árulhatnád.

– Nem lehet, Mamó! Törvény van rá: gyógyszert, csak patikáros árulhat. Börtönbe juthat, aki megszegi.

– Egész életemben mást sem hallottam. Ezt nem engedi, azt nem engedi a törvény. Ne nyúlj ahhoz, ami a másé! De mit tegyen az ember, ha minden a másé? Nem mehetsz egyenest, ha kanyarog az út. Ezek meg különben sem patikaszer, csak gyógynövények, azokat meg bárki szedheti.

– Ma nem viszek semmit magammal – állt fel Janó. – Bemegyek a börtöneyei bíróhoz engedélyt kérni, hogy lakhassunk a faluban. Jó lenne, ha legalább a telet nem kellene már itt töltenünk.

Megmosdott, megberetválta magát, kalapját is jól kiporolta. A kedvét is vidámra formálta.

– A legszebb ünnepi ruhámat vettem magamra – közölte a gyerekekkel, akik nagyot nevettek erre, hiszen nem volt neki csak az az egyetlen, agyonfoltozott, viseltes öltözete, amit most is felvett.

Mamó azonban nem hagyta szó nélkül.

– Nicsak! Pont, mint egy megtépázott, meztellásbas királyfi! – majd váratlanul, ijedtséget mímelve összecsapta a kezét. – Megloptak, Janó!

Janónak és a gyerekeknek is értetlenül kerekedett ki a szeme. Ugyan mit lophatnának el tőlük? Mamó azonban – most már mosolyogva – tovább bizonygatta:

– Bizony, hogy megloptak! Te meg észre sem veszed. Ellopták a gúnyád ujjáról a lyukat, meg a hasadást is a nadrágüledről.

Janó forgolódtott tanácstalan képpel. Látni akarta a hátsó fertályát, ami megint nevetésbe torkollott. Ez Nyicát is előcsalogatta. Amint meglátta, hogy ő is kacarászik, Janó most már még inkább hajladozni kezdett. Csaknem bukfenecbe fordult, amikor úgy csinált, mintha alulról igyekezne meglátni az összevarrt hasadást.

Mamó már a térdét csapkodta nevetésben. Most már azon is kacagtak, hogy ő hogyan nevet.

– Hagyjátok abba, már nem bírom!

Kis csend lett, majd – most már minden ok nélkül – újra kitört az elfojtott nevetés. Amikor megint elcsendesültek, Janó megkérdezte Mamót:

– Te loptad el őket?

Az öregasszony azonban némán nemet intett, majd szemével Nyica felé bökött. Janó elkapta a pillantás, s mintha csak valami nyomozót játszana azonmód folytatta...

– Nem, nem... Elég öreg vagy már. (Meg ne haragudj érte!) Biztos nem te voltál. Jöjjön elem mindenki! Mutassa a ruháját! Akién a legtöbb hasadást lelem az lesz a bűnös.

Meglepve tapasztalta, hogy egyik gyermekének öltözetén sem talált hibát. Apró öltésekkel minden szakadást helyrehoztak rajtuk.

– Akkor csak te lehettél, Nyica! Gyere csak ide, alaposan megnézek.

A lány odament elé, előbb úgy forgolódott, mintha táncra kelne. Megsuhogtatta szoknyáit, majd megállt és utánozni kezdte Janó korábbi mozdulatait. Ő is úgy tekergette a nyakát, mintha hátralátni igyekezne, amin persze megint kitört a nevetés. Mamó ismét levegőért kapkodott:

– Jaj, megöltök! – mondta, aztán kissé elkomorodott. – Nem is lenne rossz – suhant át rajta a gondolat –, ha eljön majd az idő, így nevetném át magam a másvilágba.

– Jól van, jól van! Látom már, hogy egyikőtök se bűnös, nem ti voltatok. Valami idegen lehetett. Talán egy tündérke...

Óvatosan magához vonta Nyicát, s fülébe súgta, hogy „köszönöm”. Nyica váratlanul egy puszit nyomott a képére, s fúrge léptekkel elszaladt. Alighogy elillant, már vissza is tért hozzá, s néhány vadárvacskát fűzött a kalapszalagja mögé.

Ilyet se hordtam még – gondolta Janó – de nem akarta kedvét szegni a kis bolondosnak, így mélyen meghajolva, meglengette felé a kalapját.

Janó már az erdő útját járta, de még mindig nevetgélés hangját hordta fülébe a szellő. Ő maga is megvidámodott, elszállt a kora reggeli reménytelensége. Okos ember rögtön nevet, amint teheti, mert tudja, az életben több oka lesz sírni – gondolta magában, nem is sejtve, hogy milyen hamar újra igazolódik ez a régi tapasztalat. A további útján mindvégig azon töprengett, hogy mit és miként mond majd a falubírónak. Azt már tudta, hogy ma kell mennie, mert most van annak napja, hogy kérelmekkel álljanak elé. Arról viszont fogalma se volt, miként zajlik egy ilyen kihallgatás. Nem volt kitől megkérdezze, nem volt, aki tanácsot adjon, hogy mire készüljön. Ha lett volna valaki is, aki szóba áll vele, esetleg vissza is fordul. A bíróról ugyanis a falu minden lakója – az egy bírónét kivéve – egyazon jellemzést adta volna: „Az egy vadember!”. Janót ez a találkozás tehát – hiába a sok szépen elgondolt mondat – mégis készületlenül érte. Reményekkel volt tele.

Bár több más kérelmezőt megelőzve érkezett, mégis utolsóként szólították a bíró elé. Egy nagy

teremben egy magasítványon állt a díszes asztal. Mögötte egy trónszerű széken ült a kerekkepű, duplatokás, rezgő hasú, rezes orrú bíró. Tőle jobbra egy egyszerű kis asztal mögött az írnok jegyzetelt.

Janó illendően levette a kalapját. Közelebb ment volna a két hivatalos személyhez, ám ökereksege a kezével megálljt parancsolt.

– Mit akarsz itt, cigány!? – förmedt rá.

– Kérelmmel jöttem, bíró uram – felelte Janó.

Az írnok alkatában, kinézetében éppen ellentéte volt a bírónak: szikár, fakóbőrű és jóindulatot sugárzó. Most új papírost helyezett maga elé. Tintába mártotta tollát, majd egy szuszra feltette az ilyenkor szokásos kérdéseket:

– Neve? Anyja neve? Születési helye, ideje?

A bíró azonban megelőzte Janó válaszát. Kioktatólag fordult a kérdezőhöz.

– Írnok úr! Maga csak ne írjon semmit, amíg én nem engedélyezem! És ne is kérdezzen, itt nincs helye a szokásos rutinnak. Netán nem látja a szemével, nem hallotta tőlem a füleivel, hogy ez egy cigány?... Kérem, tájékoztassa, mondja meg neki, hogy hol van! Mi ez a hely?!

– Ez a hely, ahol áll, a börtönügyi falubíró ítélkező terme.

– Mondja meg neki: község nagytiszteletű bírása előtt áll!

– A község nagytiszteletű bírása előtt áll. Börtönügyi község falubírása előtt.

– Lenne szíves részletesen tájékoztatni a megjelentet: mi a fűtyülő fűlemüle egy falubíró dolga?!

Az írnok, mint egy mafla diák a bemagoltatott iskolai verset, úgy kezdte rezzenéstelen hanggal egy szuszra sorolni:

– A falubíró a falu vezetője. Mint választott tisztviselő egyrészt a falu népének szükségletei által vezérelve köteles eljárni. Másrészt a falvat vagy falurészt birtokló földesúr igényeinek kell megfelelnie. Harmadrészt pedig (de csak esetlegesen) a közhatalom által szabott, a falut érintő feladatokat kell ellátni. A falubeli kártételek, tolvajlások, vagyonviták, a részegeskedések, civódások, a duhajkodás, a nyelveskedés, az ünneptörés és az árdrágítások ügyei tartoznak legfőképpen a hatáskörébe. Illetékes ugyanakkor mindezeket túl bármi más helyi rendszegés, rendezés és rendteremtés ügyében intézkedni, bírászkodni, jóváhagyni, fegyelmezni, bírságotlani. A helyi előjáróság vezetése és a falu igazgatása a dolga.

– Nagyon helyes, írnok úr, de a vállaimról elfeledkezett. Mi van az én vállaimmal?

Az írnok egyetlen levegővel ezt a sort is felmondta:

– E sokoldalú feladatok ellátása túlnyomórészt a falubíró vállára nehezedik.

– Úgy, úgy! – helyeselt a bíró, majd végre nagy kegyesen Janóhoz fordult. Olyanformán, olyan leereszkedően, miként egy hátulgombolós kisgyerekhez szokás szólani, úgy kérdezte meg tőle:

– Ha tehát ez itt *Börtönügy*, és én a *börtönügyi* bíró vagyok, akinek a vállaira a *börtönügyek* ügyei túlnyomó-

részt nehezednek... te pedig csak egy koszos cigány vagy, nem is *bötönyei*... miért engem zaklatsz, miért nem a vajdádát? Arra „nehezednél rá!” – fejezte be szózatát egy káromkodás-szerűen hangsúlyozott fordulattal bevégezve.

Janás próbálta leseperni magáról a sértéseket, és kihasználni azt a feltehetően rövid időt ameddig szólhat. Rögtön a lényegre tört:

– Két gyereket nevelek. A lányom hét, a fiam öt-éves múlt. A feleségem két éve hagyott itt minket. Lakni szeretnék... Itt a faluszélen. Ahhoz kérném bíró úr, s az elöljáróság engedélyét.

– Hinnye! – ripakodott rá a bíró. – És ezt hogyan képzeled?! Mire nem gondolsz? Ide, ebbe a békés faluba?! Nem kell nekünk ide tolvajnépség! Semmiféle cigány vircsaft nem kell! Ingyenélő, napot lopó fajta! Nem hagyom, hogy elzüllesszék a falut! Mi lenne, ha nálunk is teret kapna a ti erkölcsötök... a ti erkölcstelenségtek?! Mint képzeled? Azt hiszed, hagyom, hogy a mi lányaink, a mi asszonyaink is ide-odacsapódjanak, egyik férfitől a másikig, mint a te nejed?

Janót majd szétvetette a méreg a dörgedelem halatán. Túrte, ameddig túrhette, de most ő is üvöltöni kezdett:

– Hallja-e? Ne gyalázza a feleségem! Ne gyalázza egy halott emlékét! Mondtam már, hogy megövezgyültem, a gyerekeim azért nevelem egyedül! – szorította tehetetlen indulatában ökölbe a kezét. Hogy vehet a szájára egy olyan tiszta teremtetést, mint az én feleségem volt?

– Nézze már! – fordult a bíró az írnokához. – Rám mert ez a koszos cigány hangot emelni?! Engem mer fenyegetni?! Engem mer számon kérni?! Hívja a hajdúkat! Dobják ki, ha nem tágul magától... Cigány léte nem tudja a helyét. No, ha az kell, a hajdúk majd beleverik az ostoba fejébe.

– Maga meg, mit érzékenykedik? – vette észre az írnok szeme Janót szánó szemeit. – Mozogjon már, anyámasszony katonája!

Az írnok fürge léptekkel elindult, de nem az ajtónállók, hanem a még mindig céklarépa színű arccal, tanácstalan kétségbeeséssel toporgó Janó felé. Gyengéden megfogta a karját és magával vont a kijárat felé.

– Annyiba sem vesz – mondta talán vigasztalás-ként, hogy Janó lássa, a bíró mással is gonosz –, hogy megjegyyezze: nekem is két árvám maradt a feleségem után, én is eltemettem két éve a drágám.

Gyűlölte ezt a helyzetet, szívből sajnálta a szegény cigányt. Ahogyan sajnálta a többi szegény

panaszost is, akikkel, ha nem is ennyire, de szintén nagyon gorombán bánt a bíró. Sok éve szolgált az elöljáróságon, s azt már megtanulta, hogy az igazságot, sajnos errefelé nem egyformán mérik. Legtöbbször a leginkább segítségre szorulókat húzzák a rövidebbet.

Ez a cigány is nyilván azért fordult ide, mert tetőt szeretne a gyerekei fölé. Megélhetést szeretne, bármily szűköset is, hogy enni is adhasson nekik... Törvényeket hoznak a kóborló cigányok ellen, félnek tőlük, üldözik őket. Ez meg itt végre letelepedne, de nem hagyják... Szánni való, ahogy áll. Egy kérdőjel az egész ember. Volt egy elképzelése, amit igazán még csak elő sem adhatott. Látni, hogy gyúri magában az indulatot. Robbanni kész, de visszafogja magát... Jó ember ez! Különben ütne, kiabálna, fenyegetőzne, átkozódna. Ha valaki, akkor én tudom – gondolta magában –, hogy mit jelent elveszteni egy szerető asszonyt. Tudom, mit jelent egyedül maradni két gyerekkel. Tartani bennük a lelket, hogy elvesztették az anyukájukat. Vajon ez a szegény, ha hazatér, mit mond majd a kisfiának és a kislányának? Mit mondanék, mit tennék én az ő helyében? *Tudnék-e* tenni bármit is? *Hagynák-e egyáltalán, hogy tegyek* bármit is? – módosította magában az iménti kérdést. Sajgott a lelke. Dermedt sajnálkozással futott végig tekintete a megalázott férfin. Amint meglátta gyűrögetett kalapján a virágot, eleredtek a könnyei, alig győzte kendőjével törölni.

Hát ezt meg mi lelte? Elment az esze? – nézett utána a bíró.

– Az árvácska volt a feleségem legkedvesebb virága – hüppögte ki, de magyarázatát csakis Janó halotta.

– Na, jöjjön, jóember! – noszogatta kifelé, s a küszöbnél megállva kezét nyújtotta felé. – Isten áldja! – így búcsúzott tőle, együttérzőn.

Janó súlyos léptekkel indult valamerre. Sok mindenre számított, de ilyen fogadtatásra, ekkora megaláztatásra semmiképp se. Rövidesen meglasztult, és lógó orral szinte csak araszolt előre. Nem látott, nem hallott semmit abból, ami körülötte zajlott. Azt sem tudta, hogy éppen merre kószál. Ha tehette volna, kigyalogol a világból. Hazamenni legkevésbé se akart. Egyszerre minden ereje kiszaladt a lábaiból, nekitámaszkodott a legközelebbi fatörzsnek, majd a földre roskadt. Több mint egy órát töltött el így, míg végre rá tudta venni magát, hogy hazainduljon.

A végsőkig elkeseredett, pedig ilyen közel még sohasem volt ahhoz, hogy Joka legyen belőle.